

DŹWIĘK (125) *sb m*

dźwięk (112), **źwięk** (13); *źwięk OpecŻyw* (2), *Mymer*¹, *BartBydg*, *BielŻyw*, *WróbŻoIt* (3), *HistAl*;
dźwięk : *źwięk GlabGad* (1 : 3), *ModrzBaz* (2 : 1).

-ęk (124), -ęnk (1); -ęk :-ęnk *Mącz* (26 : 1).

dź- (59), dz- (33), (dz)- (20), ź- (1), (z)- (12).

sg *N* *dźwięk* (51). ◇ *G* *dźwięku* (16). ◇ *D* *dźwięku* (1). ◇ *A* *dźwięk* (35). ◇ *I* *dźwiękiem* (9); -em (3),
-(e)m (6). ◇ *L* *dźwięku* (3). ◇ *pl N* *dźwięki* (1). ◇ *G* *dźwięków* (5); -ów (2), -(o)w (3). ◇ *A* *dźwięki* (4).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Wszelkie nieartykułowane i niemuzyczne brzmienie, np. szum, brzęk, stukot itp.; sonus Mymer*¹, *BartBydg*, *Mącz*, *Calag*, *Calep*, *Cn*; *sonitus Mącz*, *Calag*, *Calep*, *Cn*; *crepitus*, *tinnimentum*, *tonus Mącz*, *Calep*; *sonor*, *tinnitus Calep*, *Cn*; *fremitus*, *murmur*, *phtongus Mącz*; *bombus Calep*; *canor*, *strepitus Cn* (49) : *Itál fie w rychłofci z nieba zwięk [factus est repente de coelo sonus Vulg Act 2/2]/ iakoto przychádzaiącego ducha prędkofci OpecŻyw 175v; Mymer*¹ 4v; *BartBydg* 146; *Ma to robacztwo w łobie nie iaką błonkę ktorey rużzanie zwłafzczá od wiatru czyni takowy zwięk GlabGad D, C [2 r.], Dv; WróbŻoIt aa5v, hh7v; takie ryby [wieloryby] okręty wywracaią iefli ich dźwiękiem iákim nie odłtráfzy BielKron 295; Plodo [...] manibus pedibusque sonum aliquem facio, Rękomá kláskam/ Nogámi y rękomá yáki dźwięk albo łzum czinię. Mącz 306a, 68b, 130b, 136b, 158c, 298d (12); wpadł oknem do domu/ y vczyńił wielki dźwięk y złamał łobie nogę y rámię HistRzym 92v, 121; KochOdpr B4v; Calag 405a; Bombilo. Bombum facio, Bombum emitto. – Dźwięk pczelnij, brzęk. Calep 134b, 678b, 992a [3 r.], 1070a [2 r.], 1073a; KołakCath B4v, [C5].*

dźwięk czego (5): *Matuchna iego gdy zwięki młotow vflyłfala/ padwłfy na ziemię omdlala OpecŻyw 139; WróbŻoIt 103/7; Crepitus armorum, Grzmienie á dźwięk zbróy 68a; Fremitus, Szum Szmer/ Dźwięk wody albo ludzi. Mącz 136b, 238a.*

W charakterystycznych połączeniach: dźwięk czynić (2), *dawać* (2), *nieść*, *puszczać*, *usłyszeć* (2); *dźwięku słuchać*; *dźwięk ucichł*; *dźwięk głośny*, *wielki* (2).

Przysłowia: *ludzie á naczyni[e] łklane iednako rozeznawamy, naczynie zaiŃte po zwięku, ale ludzi po mowie. BielŻyw 83.*

ábowiem gdy zákołácelz w próżną kuffę/ wielki dźwięk dáie/ á pełna nie GórnDworz F6.

W przen (2) : [„*Potrójny*” *Plauta*] *Ma przedsię cenę miedzy monetą gościnną. Ten gdy mi wpadł tráfunkiem iákimśi do ręku, Słufzność wagi, y włafność nálazłem w nim dźwięku. CiekPotrHerb)?(2.*

Zwrot: »zginác z dźwiękiem [= doszczętnie]« (1): *słtał fię był ták wielkim márnotravcą/ że oná włzyłtká máiętność iego/ bárzo w krotkim czásie zginęła z dźwiękiem WerGośc 225.*

a. *O echu* (3) : *Echo* *dźwięki tworząca iuz teraz vmilkłá KlonŻal Bv.*

Wyrażenia: »*dźwięk leśny*« (1): *Rozmowcy/ Bátrách Poetá niedořly/ [...] ktoremu odpowiada Echo to iefł Dźwięk leśny/ ow co fię wołaiácemu w leśie/ á zwłafzczá wieczor álbo po rośie ozywa. KlonŻal E3.*

»*dźwięk [z czego] powtorzony*« (1): *Echo, Soni vel vocis repercussio. – Dźwięk z krziku powtorzoni. Calep 348a.*

b. *Wrażenia akustyczne wywołane zaburzeniem narządu słuchu* (1) :

Wyrażenie: »w uszu dźwięk« (1): Pátrząc na cię wżytkę władzą ítráciłém íwoię: Mowy niemam [...] W vřzu dźwięk *KochFr* 106.

2. muz. Brzmienie o określonej wysokości, natężeniu i barwie; *sonus (tubarum)*, *taratantara Mącz*, *Calep*; *bombus Mącz*; *clangor, vox tubae Calep* (42) : *KrowObr* 103v [2 r.]; Dźwięk dzwonowy. *GrzegRóżn Ev*; *KwiatKsiąż* 13; *Melina etiam genus tibiae acutissimi soni*, Nieyáka trábá albo píszczaláká oftrzego dźwięku. *Mącz* 214b, 441a; ták też the vřzy/ kthore przywykły melodye/ lepiey iá znáią [...] niż drugiego/ ktory íie w muzice nie ćwiczyl: v ktorego dzwięk/ ták iáko przydzie/ thák odehydzie bez ímáku. *GórnDworz* K2v; Chwalćie go dźwiękiem trąbnym [*in clangore buccinae*] *BudBib Ps* 150/3; *ModrzBaz* 87; *StryjKron* 622; *WisznTr* 21; *PudłFr* 50; A w ten czás/ o Bogini/ złotéy lutniéy moiéy Doday dźwięku lubégo *KochPropKKoch* 4; *ZawJeft* 13; y rzeczy bezduřzne ktore dźwięk czynią [*voce dantia*]/ choć fletnia/ choć lutnia: ielliby dźwiękow rořnych (*marg*) dźwiękiem rořności G. (–) nie dawály [*nisi distinctionem sonituum dederint*] í iákoż będzie poznano to co ná fletni ábo na lutni gráią? *WujNT* 1.*Cor* 14/7; *SapEpit* B3.

dźwięk czego (11): *WróbŻółt* 46/6; *HistAl* I2v; *KrowObr* 103; A dźwięk trąby [*sonitus buccinae*] znienacká rořl więcey *Leop Ex* 19/19, *Is* 18/3, *Ez* 33/4, 5, *Dan* 3/15; dźwięk trąb y bębnow/ [...] miedzy ícínionymi vřami. *StryjKron* 390; Ořtátek dniá/ bieřiády tobie przywłáczyły/ Y tańcé/ y myřl dobra/ y dźwięk lutnie miły. *KochProp* 14; *PowodPr* 5.

dźwięk od czego (3): *Bombus*, Dźwięk/ albo ízum od píszczól/ albo/ od trąb. *Mącz* 26a; *Calep* 203a, 1047b.

W charakterystycznych połączeniach: *dźwięk bębnow*, *dzwonowy (dzwonu)* (2), *luby*, *luteń*, *ostrzy*, *rořny (rořności)*(3), (*od*) *trąb(y)* (12), *trąbny*, *trębacki*; *rořność dźwiękow*; *dźwięk czynić* (2), *dawać* (4), *puszczać*, (*u*)*słyszeć* (4); *dźwięk rořnie*.

Wyrażenia: »jedność dźwiękow« (1): *Consonantia*, *Zgodność głóřow/ ítroynořć/ yednořć dźwiękow*. *Mącz* 402b.

»piękny dźwięk« (2): á niebieřkie biegi/ obráćáiác íie podług przyrodzeniá/ piękny dźwięk/ y wdzięczná hářmoniá dáią. *GórnDworz* Hv; *Euphonia* – *Piekni ton dźwięk*. *Calep* 378b.

»wdzięczny dźwięk« [szyk 3:1] (4): *Dulcis sonus*, *Wdzięczny dźwięk*. *Mącz* 402a; Bo niewięcey tobie pomoże zacnořć rořdu/ y ítárożytnořć domu [...] iedno iáko ślepemu świátořć słońeczna/ głuchemu wdzięczny źwięk [*surdo soni quamuis dulces*] *ModrzBaz* 42v; *KochPs* 143; A iáko kolá wřpołeczny miiániu/ Czynią dźwięk bárzo wdzięczny ku řłuchániu. *KochFr* 57.

»zgodny dźwięk« (2): *GórnDworz* L1; *Symphonia* – *Zgodni dzuiek*. [...] *Consonantia et musicus concentus Calep* 1040b.

Szereg: »głóř a (ábo) dźwięk« [szyk 1 : 1] (2): *Ařcendit* [...] *dominus in voce tubę* [...] wřtápił pan wgłóřie a w dźwięku trąby. *WróbŻółt* 46/6; y zgodne głóřy/ ábo dźwięki/ íwá cudnořć ořobná máią *GórnDworz* L1.

W *przen* (1) : *Poznáwřly drogořć tey Hárfy/ chćiey nieco o pożytku ř. modlitwy/ iáko o dźwięku duchownym wyrozumieć*. *LatHar* +7v.

3. *Głóř artykułowany, mowa ludzka* (33) : *LubPs* E3; coż ia czynię gdy mowię? Dźwięk tylko podáię w vřzy wářze: iellí thedy nie obyáwi on ktory wewnátrz íeft/ coż tedy powiádam/ ábo co mowię?

RejPosRozpr b4v; ná wšytkę ziemię/ mowi/ wyšzedł dzwięk ich [*sonus eorum Vulg Ps 18/5*]/ y ná kráie šwiátá łłowá ich. *SkarJedn* 13; inšzè ięzyki wšyŹtkié, choć nie vzywáią inšzych liter krom łácińfkich, [...] inšzy dźwięk w łobie máiąc, iuž też inšzè, albo tym podobnè podpory mieć muŹą, trzymáiąc Źie iednák liter łácińfkich. *JanNKar* C3v; *JanNKarGórn* G4.

Wyrażenia: »dźwięk głosu (człowieczego)« (2): a ielźcze dźwięk głofu człowieczego od ćiebie łtworzon nie był [*sonus vocis hominis nondum erat abs te*]. *BibRadz* 4.*Esdr* 6/39; *SapEpit* A3v.

»dźwięk pisma Źwiętego« = *przytoczenie słów z Pisma św.* (1): nie ná každy dźwięk piŹmá Źwiętego drzewá łkładayćie/ ále [...] w košćiele Źię dowiáduyćie [...] iáko to álbo owo piŹmo wykłádáne y rozumiáne być ma *ReszPrz* 10.

»prožny dźwięk« = *słowa nie mające żadnego znaczenia, żadnej wartości; inanis vocis sonus Mącz* (3): *Mącz* 402a; gdyž náuká bez żywego ná łobie tychże rzeczy pokazánia przykłádu á co inšzego ielŹ iedno prožny dźwięk/ ktory z łtrzałkiem z łłowy łámymi ginie? *CzechEp* 19; Bo z rymów/ co zá korzyšć krom próžného dźwięku? *KochMuza* 25.

»dźwięk z ust [*czyich*] wychodzący« (1): Słuchayćie słucháiąc/ drzenia głofu iego y dźwięku z vŹt iego wychodzącego [*et eloquium (marg) fulgor quod (-) ex ore eius egredietur*]. *BudBib* *Iob* 37/2.

W przen (2) :

Fraza: »[*u kogo*] juž pełne ucho tego dźwięku« = *ktoś aż nadto się o czymś nasłuchał* (1): widząc ty záwikłáne czáły náŹze/ w iákim niedbáłŹwie á práwie ná máłey pieczy zołtáły/ co iáwnie y oczy widzą/ y v každygo człowieká poćiwego á rozważnego iuž pełne vcho tego dźwięku. *RejZwierc* 119.

Wyrażenie: *peryfr.* »dźwięk wiatr [= *powietrze*] bijący« = *słowa bez wartości* (1): Czynią roznošć miedzy fáłŹzem a nieprawdą: iákoby nie rzeczy łámey ále dźwięku wiátr bijacego [!] pátrzyć trzeba [*quasi non res attendenda sit, sed sonus aerem verberans*] *ModrzBaz* 61.

a. O głosce (19) : W ięzyku polłkim/ kto chce wyrazić ten dźwięk ktory w wymáwianiu łłów łłyŹzemy/ ty litery abo figury muŹi znać *MurzOrt* B, B2 [2 r.]; *Mutae literae, Littery nieme/ Nie máyące łámy z łiebie żadnego dźwięku yełli k niem uocales a głošne littery nie będą przyłožone. Mącz* 239d, 402b [2 r.]; Tegóž ypłylon vzywáią też Fráncuzowie, ále ináklzym nie tym dźwiękiem. *JanNKar* G, C4v; *JanNKarGórn* G3v, H, Hv [2 r.]; że wiele ná tym, kto wié różnošć dźwięku, bądź kréfek, bądź Źyllab. *JanNKarOrz* F3v, F3.

W charakterystycznych połączeniach: dźwięk mieć (mający) (8).

Wyrażenia: »dwojaki dźwięk« = *dyftong* (1): *Diphtongus, Dwoyáki dźwięk Mącz* 298d.

»dźwięk litery« (1): iaki dźwięk každyi litery ielŹ/ i iákoby miała być wymáwiána. *MurzOrt* Bv.

Szereg: »dźwięk albo (i) głos« [*szyk 1 : 1*] (2): żadnègo ięzyká w krzešćianŹŹwie niémáłŹ, ktoryby w łobie nie miał dziwnych głofów y dźwięków od Łácińfkich ábo Grèckich różnych, ábo z nimi równych *JanNKar* C3, C3.

a. O przycisku rytmicznym w wyrazach (1) : *Prosodia, Latine Accentus, Nótá/ Nocenie/ Dźwięnk/ Przinócenie niektórych Źyllab w mówieniu Mącz* 327b.

4. O znaczeniu wyrazu [*tylko w zwrocie*] (1) :

Zwrot: »dźwięk mieć« (1): *Sonant idem haec verba, lednáki dźwięk máyá/ to yełŹ/ tołŹ też známionuyá. Mącz* 402a.

Synonimy: **1.** brzęk, brzmienie, dzwonięcie, głos, szmer, szum; **b.** brzmienie, dzwonięcie; **2.** brzęk, głos, ton; **3.** głos, **a. α.** nocenie, nota, przynocenie; **4.** brzmienie.

BO